

НАСТАВА И ВАСПИТАЊЕ

ЧАСОПИС ЗА ПЕДАГОШКА ПИТАЊА
ГОДИНА VII, БРОЈ 2, 1958.

Јованка Степанов

наставник — Нови Сад

ПРОГРАМ НАСТАВЕ ЦРТАЊА

До XIX века цртање није било уведено у школе, већ се оно учило по манастирским школама и радионицама мајстора сликара и вајара. Настојањем класика-педагога цртање се уводи у школе општег образовања средином XIX века, са програмом који се мења како се мењају циљеви ове наставе. Када је цртање уведено у школе, оно није имало за циљ естетско васпитање младе генерације, већ припремање стручне радне снаге. Значи, главни циљеви ове наставе су технички, а то значи да су тадашњи програм и метод ишли за тим да се оспособи ученик за тачно и прецизно цртање појединих облика и предмета, за разумевање одређених линија у чисто практичне сврхе.

Јачањем капитализма осећа се потреба за све већим бројем индустријских производа. Да би се нека роба што боље продала, поставља се захтев да она буде лепа и укусна. Значи, сада треба васпитати укусе: радника који ће ту робу да производи, и потрошача који ће да је купи. Цртање има, у извесној мери, задатак и естетски да васпитава. Овај естетски захтев, како се он тада схватио, има свог корена, као што се види у индустријској конкуренцији. Естетски елементи који су сада уношени у наставу цртања засновани су на естетским идеалима сликара XIX века, и то углавном на реалистичком-академском сликарству званичних сликара. Отуда је у програм почело да се уводи цртање по природи, најчешће по гипсаним моделима. У млађим годиштима по геометријским моделима и орнаментима, а у старијим по античким одливима глава.

С двадесетим веком цртање улази у психолошку фазу. Наиме, сада преовлађује мишљење да деца у цртању треба да почну од оног што им је лакше и приступачније тј. у настави се све више полазило од признавања дечје личности, од дечјих интереса и жеља. Но, понекад у овој фази развоја наставе цртања није било свесног и планског усмеравања и убрзавања стицања искуства и знања (Кершенштајнер). Међутим, и поред ових слабости, овај период у историји наставе цртања допринео је да се коначно, у најновије доба, настава цртања постави на правилну основу.

Као што се види, досадашња настава цртања је углавном васпитавала људе са ускостручним знањем, а без ширег и дубљег познавања света, природе и друштвених односа. Зато се настава цртања тога периода може окарактерисати као имитативно-

натуралистичка са елементима техничких вештина, па је овај став и у програму јасно заступљен. Према томе, и данашњи програми наставе цртања засновани су на техничким вежбама и прераном форсирању посматрања објеката, са циљем да се имитативно цртежом претставе углавном како, то одрасли виде.

Досадашњим програмом наставе цртања још од првог разреда се предвиђа техничко вежбање, иако ово у пракси није постизано. Сем тога, цртање иако је уведено у школе као посебан предмет, са сопственим циљем, више је служило остварењу циљева других наставних предмета. Из тога излази да цртање није омогућавало ученицима да се изражавају, што је предуслов за остварење естетског васпитања.

Наведени систем цртања, по природи, се даље наравно оправдава психолошким моментима, те се иде од простијег ка сложенијем. Али, могло би се поставити питање какву психолошку основу има захтев да деца цртају онако како то одрасли виде? Дете, истина, види природу и предмете као одрасли, али његове изражајне способности, његово тумачење и доживљавање света сасвим је различито од одраслих људи. Да би, поред све погрешности, деца задовољила овај захтев, морају да овладају техником цртања, копирања, имитирања, све због објективистичког претстављања света, а њихов субјективни доживљај објективне стварности постепено се угушује. Ево једног примера из нашег програма: у првом и другом разреду тражи се од ученика да цртају фигуре човека шематски разломљеним, правим и кривим линијама; с једне стране, сматра се да треба са ученицима почети од једноставног, основног, за што се сматра шематско цртање, да би се касније ово цртање обогатило новим детаљима и елементима. Међутим, с друге стране, ученици у ово доба много потпуније приказују фигуру, јер их она од најранијег детињства интересује, али је још увек претстављају доста статички, тако да је прерано тражити од њих шематско приказивање покрета људског тела. У пракси бива још лошије, јер ученици пасивно прецртавају учитељев цртеж са табле.

У III и IV разреду, а потом у VII и VIII, предмети треба да се уочавају и претстављају у простору. Ученицима се објашњава шта је перспектива: очна тачка, хоризонт, да је предмет већи када је ближи оку, а мањи кад се удаљи и други закони перспективе. Знамо да многи ученици седмог и осмог разреда не могу себи да претставе перспективна скраћења. Они науче шта је хоризонт, а шта очна тачка, кад ће кружни предмет бити елипса, а кад кружница. То је научено, али не и схваћено. Чињеница је да наша деца слабо знају да претставе предмете у перспективи. То је са седмим и осмим разредом, а шта је тек са трећим и четвртим јер и они уче перспективу? Према томе, проблем изучавања перспективе је за дискусију.

Из овог програма могу се извући: тематско цртање, илустрација и слободно компоновање орнамента, који би барем по изгледу били часови где деца могу самостално да се изразе, али нажалост није тако. Свет треба претставити онакав какав јесте, без обзира да ли то деца могу. Сада наставник, под претпоставком да је „добар“, црта на табли извесне елементе па и цео цртеж, јер он то „боље уме“, а деца прецртавају.

Постоји још у нашим школама цртање народних шара, боље речено прецртавање. Шаре, орнаменти, се цртају у кругу, правоугаонику, квадрату и фризу, без неке одређене примене, што је врло погрешно кад се зна да на формирање било каквог украса утиче и материјал у коме се изводи. У вишим разредима одређује се и декор, плакат и опрема књиге. Судајући по резултатима, оваква настава, вођена на досадашњи начин, нема неке сврхе. Но, ту одговорност не сноси само програм већ и метод, слаба спрема наставника,

материјална база и други фактори. Техничка вештина далеко је испред емотивне. Сем тога избор сликарских техника је врло мали: оловка, туш, дрвене боје и акварел.

Програм наставе цртања треба да се базира на материјалу из ликовне и примењене уметности. Наш садашњи програм не искоришћује ни један мали део те богате ризнице могућности.

Нова схватања о овој настави и њеним циљевима требало би да донесу савршенији програм и метод, како би у потпуности могли остварити своје циљеве. Ово ново не долази случајно, већ због једне друштвене потребе, због новог гледања на човека као друштвено биће од којег се тражи не само да ради, већ и да управља средствима производње. Човек више није аутомат поред машине, већ свестрано образован радник, који ће све своје напоре, умне и физичке, употребити за бољу будућност своју, не само на мануелном већ и на интелектуалном плану. Да би оправдао своје место и улогу у друштву, он мора стално да се усавршава, како у свом свакодневном послу тако и у свом духовном животу који не сме бити запостављен. Социјалистичко друштво захтева хармонично развијену личност.

Школа је најподеснија за остварење тих циљева. Да би у потпуности испунила захтеве, потребно је да настава буде тако организована како би најефикасније деловала на развој деце. Она не сме бити школа која ће спремати људе за одређене позиве, већ за живот уопште у свој његовој разноликости.

Хармониски развој човека не би се дао замислити без естетског — ликовног васпитања, које има итекако велики значај у животу јединке и друштва. Васпитање ове стране човечјег психичког живота остварује се у школи кроз наставу ликовних предмета.

Да би се успешно могли решавати проблеми наставе цртања, треба јој, пре свега дати одговарајуће место у нашем наставном плану и програму, према захтевима савременог социјалистичког друштва. У новије време преовлађује мишљење да цртање треба првенствено ликовно да васпитава. То не значи да спрема ликовне уметнике, већ да ученике уведе у свет ликовне уметности, да им открива лепоте које ће им живот учинити пунијим и лепшим. Ако се сад пред наставу цртања поставља као најважнији задатак да ликовно васпитава, то такође не значи да се сви циљеви садашње наставе занемарују (вапитни, технички). Посматрање ће се и даље развијати наставом цртања, али не као њезин циљ, већ као нешто што је последица правилно постављене наставе.

Што се тиче техничких вештина, које су такође заузимале важно место у циљевима ове наставе, ни њих не треба искључити. Али оне имају само утолико значаја што су потребне да би се ученик могао ликовно изразити. Познато је да, ако нешто доживимо и то хоћемо ликовно да изразимо, неопходно је да владамо извесном ликовном техником помоћу које бисмо то претставили.

Пошто се постави овакав циљ наставе цртања, тј. да ликовно васпитава, треба пронаћи најефикаснија средства за његово остварење. Наставни програм мора имати изванредан континуитет деловања у овом правцу и то од првог до осмог разреда. Ова настава, за разлику од досадашње, мора да обухвати широко поље свих грана ликовне и примењене уметности. У њој треба да буде подједнако заступљено цртање, сликање, вајање, архитектура, као и све области примењених дисциплина. Сликање не треба радити само техником акварела, као до сада, већ искоришћавати све оне технике којима се ликовни уметници изражавају: темпера, гваш, пастел, уље, фреско, мозаик, све графичке технике — угљен, оловка, туш, линорез, бакорез, монотипија и др. Употреба различитих техника у овом раду има свог оправдања. Разноврсне теме не могу се подједнако ефикасно

изразити сваком техником, због тога је потребна ова разноликост. Свако дете у једној од ових врста рада наћи ће себе где ће се оно најубедљивије моћи изразити.

То не значи да свако дете треба да се специјализује у једној области, напротив, баш тиме се жели постићи богатство у овом раду. Вајање исто тако треба да је заступљено у овој настави као њезин саставни део, јер ликовно васпитање не би се могло у потпуности остварити ако све гране ове уметности не би биле заступљене. Вајари имају различитог материјала којима се изражавају као глина, дрво, гипс, камен и др. Ово, наравно, треба одабрати према узрасту деце и њиховим физичким снагама, јер, на пример, камен изискује итекаке физичке напоре за обраду. Овим материјалом деца могу у простору да праве портрете, фигуре, да моделују животиње, догађаје да претставе рељефно, а орнаменте да израђују пластично. Овај део ликовне уметности није био заступљен у нашој школи, што нема свог оправдања. Врло често се виде дечји вајарски радови израђени у блату или дрвету, и то наравно изван школе. Деца у својој игри сатима ће седети и од влажне глине, блата или песка израђивати облике, правити разне грађевине, замкове, виле и тврђаве. Значи, деца примете те облике у својој околини, она покушавају то да направе, а школа им од свега тога не даје ништа. Наша деца о архитектури не добијају ни минимум знања. Она је исто тако саставни део ликовне уметности и стога је неопходно унети у наш програм, макар елементе архитектуре.

Сем ликовних техника којима се служе сликари и вајари, деци треба дозволити да раде и у материјалу који сама проналазе (крпа, папир, картон, поливинил, лика, шкољке, жица, перје, лишће и друго).

Област примењене уметности је веома важна за ликовно естетско васпитање деце, те је њезин део у овој настави неопходан. Све оно што је у вези са овом уметничком области, треба обрађивати у нашој школи: текстил, керамика, плакат, декор, опрема књиге, декоративно писмо, костим и унутрашња архитектура. Један део ове наставе изводио би се у радионици, било уз овај предмет или ручни рад (плакат, израда омота за књиге, текстил-ткање, намештај, тепих и др). Сем тога неопходно је овој области додати и елементе лепог и укусног одевања — моду, јер и то је наша стварност, а о њој се не говори ништа, па су ученици препуштени сами себи или укусу својих родитеља.

Ако сам овде издвојила примењену од ликовне уметности, то не значи да су и њихова места по важности различита. Оне заједно доприносе да дете открива свет и све што је у њему лепо, да га гледа шире и проналази у њему богатства и лепоте.

У погледу програма потребно је још рећи да у њему морају бити подједнако заступљени различити видови рада, то наравно према узрасту ученика: илустрација, тематско и слободно цртање, орнаменат, вајање, цртање по природи, као и архитектура (било унутрашња или спољна), затим гледање уметничких слика, посета изложбама, галерија и музеја. Мишљења о доминацији ових области и питања њиховог значаја за поједина годишта могу бити различита. Но, из искуства се зна да ће мањој деци бити ближе самостално изражавање кроз илустрације или неку тему, а да им је мање приступачан онај напор који је потребан при гледању уметничких слика. У старијим разредима је обрнут случај. Ово доба дечјег узраста карактерише реално посматрање света и радије цртају по природи и неке ствари са одређеном применом. Баш овде треба бити обазрив и указивати деци да не копирају природу хладно, фотографски, без икаквог доживљаја. Треба нарочито подвући да нови програм мора бити субјективно стваралачки. Што значи, да, без обзира коју тему деца обрађују, треба да дође до изражаја онај

субјективни моменат који даје печат свакој индивидуалности. Ако се раде неки декоративни орнаменти или украшавање неког предмета, треба да дође до изражаја укус детета, његова тежња да предмете који га окружују украси што лепше и боље, на свој сопствени начин.

Програм наш, међутим, може задовољити само онда ако постоје и такве методе које ће моћи најуспешније да остваре ове циљеве. Ако смо прихватили као основно у ликовној настави слободно дечје стваралаштво, онда и метод мора да одговара тим циљевима. Они ће се најбоље остварити кроз индивидуално прилажење деци, јер сам карактер ове наставе то захтева.

Овакав методски поступак изискује новог наставника који мора, пре свега, имати богато стручно знање и одлично познавање психологије детета. Врло често његови стручни па и педагошки савети могу бити одлучујући по развој детета на овом пољу. Он мора сваког момента да зна како ће усмерити интересе појединих ученика, како би их што боље и брже развијали. Мора да има савршено развијен критеријум оцењивања ученичких радова да не би својим грешкама негативно деловао на укус ученика. Поред стручног знања мора бити свестрано образован и да је у току савремених збивања, а нарочито на пољу уметности.

На крају, све ове захтеве ни изблиза нећемо остварити ако се не измени и сам амбијент, школа у целини, а посебно — место где се изводи ова настава. Просторија у којој се црта треба да буде више радионица него учионица.

На крају, можемо закључити да сви фактори: програм, метод, личност наставника, амбијент, имају подједнаког удела у правилном одвијању ове наставе и постизавању њених циљева.

О овој настави се мало пише и говори, што је вероватно последица извесног потцењивања овог предмета. Па баш због тога има доста нерешених проблема у погледу програма и метода. Напред сам изнела да је неопходно у ову наставу унети и гледање уметничких слика. Ту има различитих питања: шта, кад и како показивати деци. Исто тако опречна су мишљења о раду студија по природи. Неки сматрају да је студије (уочавање облика, пропорција, боје, визирање) неопходно изводити на посебним часовима; — неки износе да ово треба практиковати чешће, а неки му смањују ту вредност. Но, постоји и супротно гледање на овај рад, а то је — да саме студије ради студија немају свог оправдања кад се ради о деци, јер су она у свом самосталном стваралачком раду уложила и изванредан труд и напор да све то схвате. Које ће мишљење преовладати, показаће нам будућност. Настава као принцип је проблем за себе, и треба га решавати.

Једна група наставника у Новом Саду приступила је испитивању неких проблема у овој настави — а ти радови још увек трају.

* * *